

כתב הר"ם במז"ל השוקל לחבירו במשקולות חסרות מן המשקל או במדה חסרה מן המדות שהסכימו עליהם בני המדינה הרי זה עובר על לא תעשו עול וכו' ואינו משלם כפל אלא המדה או המשקל ואין לוקין עליו. וכל מי שמששה בביתו או בחנותו מדה חסרה או משקל (אסור) [חסר] עובר על לא יהיה בכיסך אבן ואבן ואפילו לעשות המדה (עבטיט) [עבטיט] של מי רגלים אסור שלא יבא מי שאינו יודע שהיא חסרה וימדוד בה. [ארחות חיים דין משקולות ומדות סימן א'].

אמ' רב לא יעשה אדם מדה יתירה או חסירה בתוך ביתו, ואפי' ייחדה לעביט של מימי רגלים, ואע"פ שאינו לוקח ומוכר בה, שמא יבוא מי שאינו יודע וימדוד בה, ואינו לוקח על לאו זה [רמב"ם פ"ז מגניבה ה"ג] לפי שאין בו מעשה. והמשהה בביתו או בחנותו מדה חסירה או משקל חסר עובר בלא תעשה שני' לא יהיה לך וגו'. [רבינו ישמעאל בן חבמון].

ובגמרא אמרין באתרא דחתימי נמי לא אמרן אלא דמהנדוי, כלו' שהולכין ובאין ממונין של מלך לבדוק המדות. אבל לא מהנדוי זימנין דמתרמי בין השמשות ומיקרי ושקיל. ה"ג בספרים שלנו, אבל עושה הוא סאה תרקב וחצי תרקב וקב וחצי קב ורובע קב [וחצי רובע] ותומן ועוכלא וכמה היא עוכלא אחד משמונה ברובע. ופירוש תומן, שמינית של סאה דהיינו קב פחות רובע שהם שלשת לוגין. ועוכלא אחד משמונה ברובע של סאה דהיינו לוג פחות רובע. ושיילינן בגמרא מאי טעמא לא עבדינן קבין דאתי לאיחלופי בחצי תרקב דטעי איניש ריבעא, אי הכי מן ועוכלא לא ליעביד דתומן שהוא ג' לוגין אתי לאיחלופי בקב שהוא ד' לוגין דהוא ריבעא, ועוכלא שהוא לוג פחות רובע אתי לאיחלופי בלוג הוא ריבעא. ורבינו חננאל ז"ל גריס, אבל עושה הוא סאה תרקב וחצי תרקב קב וחצי קב ורובע קב. ולא גריס וחצי רובע אלא ותומן קב וחצי תומן קב ועוכלא. וכמה היא עוכלא אחד מחמשה ברובע קב. אשתכח דעוכלא הוא ששה חומשי ביצה, וחצי תומן שבעה חומשי ביצה וחצי חומש ביצה. והכי גריס בגמרא, חצי תומן ועוכלא לא לעביד דאתי לאחלופי בהדדי, דטעי איניש ריבעא. כל שכן דטעי חומשא. ופרקינן מדות קטנות בקיאי בהו אינשי. ושלישית ההין ורביעית ההין. שהם מדות גדולות היינו טעמא דעבדינן ולא גזרינן דילמא אתי לאחלופי בהדי הדדי, דכיון דהו במקדש לא גזרי בהו רבנן. ובמקדש. גופיה היינו טעמא דלא גזרינן משום דכהנים זריזים הם. ושמינית ואחד משמונה משמינית וזהו קרטוב הידוע הנזכר במקומות הרבה, כגון [מקואות פ"ז מ"ב] ארבעים סאה חסר קרטוב, שלשת לוגין מים שנפל לתוכן קרטוב יין. [פירוש רבינו יצחק קרקושא].

היו המשקולות או המדות של בני העיר חתומות בחותם ידוע וזה המשקל או המדה חסירים בלא חותם הרי זה מותר לשהותם לתשמישי הבית. כיוצא בו סלע שנפגמה [מן הצד] לא יעשה אותה משקל בין המשקולות ולא יזרקנה בין

משמונה בשמינית לוג, וזה הוא קורטוב. [רבינו ברוך ב"ר שמואל ספרדי מארץ יון].

אמר רב יאודה אמר רב לא יעשה אדם מדה חסרה או יתירה בתוך ביתו ואפילו ייחדה לעביט של מימי רגלים דזימנין דמתרמי וכייל בה. אמר רב פפא לא אמרן אלא באתרא דלא חתימי להו למדות בחתמא דאגר דמים אבל באתרא דחתימי ליעביד, דכל כמא דלא חזי ליה לוקח לחתמא לא שקיל מיניה פירי בההיא מדה. אי הכי באתרא דלא חתימי נמי כל כמה [ד]מהנדוי לא שקיל, אפי' הכי זימנין דמתרמי בין השמשות ומיקרי ושקיל. [יד רמה].

לא יעשה אדם מדה חסירה. פ"א לא ישהה דזימנין דאתי למדוד ומיהו קרא לא אזהר גדולה וקטנה אלא כשישנם לו על מנת למדוד בהן דאי לא תימא הכי מאי צריך למימ'. ואפי' עביט של מימי רגלים. דאיכא למיחש פעמים שרוחצו ומעביר טנופו ומודד בו הולכך אין לו תקנה אלא שבירה. דלא חתמו. שאין מ(ו)מונה המלך עושה חותם במידות הולכך אסור דאתי לרמויי. לא שקיל. לוקח ומותר לשהות. [פירוש רבינו יהודה אלמדארי מבתי"].

אמר רב יהודה אמר רב לא יעשה אדם מדה חסירה או יתירה בתוך ביתו ואפי' עביט של מימי רגלים, אמר רב פפא ולא אמרן אלא באתרא דלא חתימי, אבל באתרא דחתימי כיון דלא חזי חתימה לא שקיל, תניא נמי הכי לא ישהה אדם מידה חסירה או יתירה בתוך ביתו ואפי' היא עביט של מימי רגלים, אבל עושה הוא סאה ותרקב, וקב וחצי קב, ורובע וחצי רובע, תומן וחצי תומן, ועוכלא, וכמה הוא עוכלא אחד מחמשה ברובע. ובמדת הלח הוא עושה הין, וחצי הין, ושלישית ההין, ורביעית ההין, לוג וחצי לוג, ורביעית, ושמינית, ואחד משמונה בשמינית, וזהו קורטוב, וליעביד נמי קבים, זימנין דאתו לאיחלופי בחצי תרקב דטעי אינשי ריבעא, אי הכי חצי תומן ועוכלא לא ליעביד דכל שכן דטעו בהו אינשי, אמר רב פפא במידות קטנות פקיעי בהו אינשי, אי הכי שלישי' ההין ורביעית ההין לא ליעביד, כיון דהואי במקדש לא גזרו בהו רבנן, במקדש נמי ניגזור, כהנים זריזין הם. [פסקי הרי"ד].

כל שמששה בביתו או בחנותו מדה חסרה או משקל חסר עובר בלא תעשה שנאמר בפרשת תצא (דברים כ"ה י"ג-י"ד) לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן גדולה וקטנה, לא יהיה לך בביתך איפה ואיפה גדולה וקטנה, [ואמרין] בפרק המוכר את הספינה (פ"ט ב'), שאסור אפילו לעשות המדה עביט של מימי רגלים ואף על פי שאינו לוקח ומוכר בה שמא יבא מי שאינו יודע שהיא חסרה וימדוד בה, ואין לוקין על לאו זה לפי שאין בו מעשה (ע"פ רמב"ם גניבה פ"ז הל' ג'), היו המדות והמשקולות של בני העיר חתומות בחותם ידוע וזה המדה או המשקל בלא חותם הרי זה מותר להשהותם לשאר תשמישי הבית (שם הל' ד'). [סמ"ג לאוין סימנים קנ"א-קנ"ב].

ופריק רב פפא מדות קטנות בקיאי בהו אינשי ולא טעו. [והדר אקשינן שלישית ההין ורביעית ההין לא ליעביד דהא בין שלישית לרביעית ריבעא הוא דאיכא וכיון דאמרת דטעי אינשי בריבעא אמאי עבדינן שלישית ורביעית ההין ופריק כיון דהוו במקדש לא גזרו רבנן ובמקדש גופיה משום דכהנים זריזין הן לא גזרו רבנן]. [חדושי הר"י מיגש].

ה"ג בספרים שלנו אבל עושה הוא סאה תרקב וחצי תרקב וקב וחצי קב ורובע קב וחצי רובע. דהיינו שמינית של קב. ותומן. שמינית של סאה, דהיינו קב פחות רובע, והן של שלשת לוגין. ועוכלא. אחד משמונה של ששה לוגין, דהיינו לוג פחות רובע. ולהכי מקשה תומן ועוכלא לא לעביד, דתומן דהוא שלשה לוגין אתי לאיחלופא בקב שהוא ד' לוגין דהוא ריבעא. ועוכלא שהוא לוג פחות רובע אתי לאיחלופי בלוג שהוא ריבעא. ואינו רוצה להקשות תומן ועוכלא לא לעביד דליתי לאיחלופי תומן בעוכלא, שרחוקין זה מזה במדתן. אבל הרב ר' שמואל נטריה רחמנא פירש בשם רב חננאל ז"ל דהכי היא הגירסא "וקב וחצי קב ורובע קב". ולא גרסי "וחצי ורובע", אלא "ותומן וחצי תומן" ועוכלא אחד מחמשה ברבע הקב. אשתכח דתומן קב הוא חצי לוג שלשה ביצים. וחצי תומן ביצה ומחצה. ועוכלא אחד מחמשה ברובע הקב, שהוא לוג, שהוא ששה ביצים. אחד מחמשה שלהן הוא ביצה וחומש ביצה, שהן ששה חומשין וארבע חצאי חומשין. וחצי תומן הוא ביצה ומחצה, שהן ז' חומשין וחצי, שהן חמשה חומשין וחמשה חצאי חומש. ועוכלא הוא ביצה וחומש ביצה דהיינו ו' חומשין שהן ד' חומשין וד' חצאי חומש. נמצא חצי תומן יתר על עוכלא חומש וחצי חומש ביצה. אשתכח דלא עדיף חצי תומן מעוכלא אלא חומשא ואתי לאיחלופי חצי תומן (תומן) [ועוכלא] בהדי הדדי. להכי פריך חצי תומן ועוכלא לא לעביד, דהא אתי לאיחלופי דאי טעה איניש ריבעא כל שכן חומשא. והכי תניא בתוספתא [פ"ה ה"ד], דככתב רב חננאל ז"ל. [פירוש הר"א אב"ד בעל האשכול].

סאה. שהיא כ"ד לוגין. תרקב. שהוא חצי סאה והוא ג' קבין. וחצי תרקב. שהוא קב ומחצה. קב. הוא כ"ד ביצים. רובע קב. והוא ששה ביצים. וחצי רובע לא גרסי בפ"י ר"ח דהיינו תומן הקב שהוא ג' ביצים. [צ' ע"א] אחד מחמשה ברובע. והוא ביצה וחומש ביצה. הין י"ב לוג. לוג ו' ביצים. ורביעית הלוג. והוא ביצה ומחצה והוא רביעית של תורה. ושמינית הלוג. והוא חצי ביצה ורביע ביצה. אבל יבש אין דרכו למדוד בכלי קטן כל כך אלא נמכר באומד או במשקל אם דבר יקר הוא. ואקשי' בגמ' וליעביד נמי קביים ומסיק דאתי לאיחלופי בחצי תרקב. שהוא קב וחצי שמא ימדוד בו ויאמר קביים הן שנמצא מטעה רביע. והדר מקשי אי הכי תומן ועוכלא לא ליעביד. ומתריץ רב פפא מדות קטנות פקיעי בהו אינשי ואקשי נמי שלישית ההין ורביעית ההין לא ליעביד ומתריץ כיון דהוי במקדש לא גזרו בהו רבנן ובמקדש גופיה לא גזרי דכהנים זריזים הם. [פירוש רבינו יהודה אלמדארי מכת"י].

[קרנותיו] [גרנותיו] ולא יקבנה ויתלנה בצואר בנו שמא יבא אחד ויעשנה משקל אלא או ישחוק או יחתוך או ישליך לים המלח. חסרה ועמדה על חציה יקיים עמדה על פחות ממחצה יקוף על יתר ממחצה יקוף עד שיעמידנה על מחצה ואם לא חסרה אלא פחות משתות יקיים לשאת ולתת בה אבל לא [במשקל] [למשקל] שכל פחות משתות מוחלין (לו) [בן] רוב בני אדם במשא ובמתן. סלע שנפגמה באמצע אסור למכור אותו להרג או לחרם מפני שמרמין בה את אחרים אבל נוקבה ותולה אותה בצואר הקטן. [ארחות חיים דין משקולות ומדות סימן א'].]

אמ' רב פפא לא אמרן שלא יעשה אלא באתרא דלא חתימי. פי', במקום שאין חותמין על המדות חותם הנאמן. אבל באתרא דחתימי עד דלא חזו חתמא לא שקיל. פי', שכיין שהבא למדוד באותה מדה אינו רואה עליה חותם, יודע הוא שאינה מדה אמתית ואינו נוטלה. תניא נמי הכי וכו' אבל עושה הוא סאה ותרקב, שהוא חצי סאה, והוא שלשה קבין. כלומר, תרי קב דהוו להו תלתה. וחצי תרקב, שהוא רביע הסאה קב שהוא ששית הסאה. וחצי קב, שהוא חלק משנים עשר בסאה. ורובע קב שהוא חלק מארבעה ועשרים בסאה. וחצי רובע, שהוא שמינית הקב. ותומן, שהוא רביע הרובע. [רבינו ישמעאל בן חבמון].

תניא נמי הכי לא יעשה אדם מדה חסירה או יתירה בתוך ביתו ואפי' עביט של מימי רגלים אבל עושה הוא סאה ותרקב, כלומר תרי קבא דהוו להו תלתא קבין דאיתניהו פלגו סאה, וחצי תרקב דהיינו קבא ופלגא וקב וחצי קב רובע קב וחצי (קב) רובע ותומן שהוא רביעית רובע ועוכלא וכמה עוכלא אחד מחמשה ברובע קב. ובמדת הלח עושין הין וחצי הין ושלישית הין ורביעית הין לוג וחצי לוג ורביעית ושמינית ואחד משמונה בשמינית וזהו קורטוב. נמצא קורטוב אחד מששים וארבעה בלוג, והיינו אחד משמונה בשמינית לוג. אבל קביים לא לעביד דאתי לאיחלופי בתרקב, אלמא טעו אינשי ותלתא. ואי הכי קב נמי לא ליעביד דאתי לאיחלופי בחצי תרקב אלא תולתא לא טעו אינשי וקביים היינו טעמא דלא ליעביד דאתו לאיחלופי בחצי תרקב דהיינו קבא ופלגא אלמא טעו אינשי ריבעא. אי הכי תומן ועוכלא נמי לא לעביד דאתו לאיחלופי בהדי הדדי, דהא ליכא ביניהו טפי מחומשא, ואי טעו אינשי ריבעא כל שכן דטעו בחומשא. אמר רב פפא מדות קטנות פקיעי בהו אינשי. וכי תימא שלישית ההין ורביעית ההין לא נעביד כיון דהוו במקדש לא גזרו בהו רבנן, וכי תימא במקדש גופיה לגזור כהנים זריזים הם. [יד רמה].

תרקב שלשה קבין [שהוא חצי סאה] תומן הוא רביעית הרובע שהוא אחד מששה עשר בקב [עוכלא אחד מחמשה ברובע שהוא אחד מעשרים בקב]. נמצא בין תומן לעוכלא חומשא שזה אחד מחמשה ברובע וזה אחד מארבע ברובע והיינו דאקשי (אלמא) [אי] טעי איניש בריבעא אם כן [תומן] עוכלא נמי לא לעביד. דאי טעי בריבעא כל שכן בחומשא

עושה אדם מדותיו סאה וחצי סאה ורביע סאה וקב וחצי ורובע הקב וחצי רובע ושמינית הרובע אבל לא יעשה קביים שמא תתחלף ברובע הסאה שהוא (רובע) [קב] ומחצה. וכן במדות הלח עושין הין וחצי הין [ושלישית ההין] ורביעית ההין לוג וחצי לוג ורביעית לוג ושמינית ואחד בשמונה בשמינית ולא אסרו לעשות שלישית הין ורביעית הין אע"פ שהם מתחלפין זה בזה הואיל והיו במקדש מימות משה רבינו. ובשם שאסור למדוד במדה חסרה לישראל כך אסור לגוי אפילו עובד ע"ז שנ' כי תועבת י"י כל עושה אלה [כל עושה עול] מכל מקום ואם עשה כן עובר בלא תעשה דלא תעשו עול. וכן במדת הקרקע אם הטעה את חבירו עובר בלאו שנ' לא תעשו עול במשפט [במדה] זו מדת קרקע ולא במשפט המשקל ולא במשפט המדה ואפילו במדה קטנה כמשורה. [ארחות חיים דין משקולות ומדות סימן א'].

צ' ע"א. עוכלא — מפורש כמה עוכלא אחד מחמשה ברובע הקב והקב ששה ביצים והוא ביצה וחומשא דביצה. [הערוך ערך עכל א]. אחד משמונה בשמינית — זה הוא קרמוב — פי' אחד משמונה בשמינית בלוג. [הערוך ערך קרמב]. אין מוסיפין על המדות יותר משתות ומסקנא מנה מאתן וארבעין הוו — כיצד, עשרים שקלים, כ"ה שקלים, חמשה עשר שקלים — הא ששים שקלים, וכל שקל ארבעה דינרין — הא מאתן וארבעין, ומנה אינו אלא מאה דינר, אלא ש"מ מנה של קודש כפול היה. והוא ר' דינר, והוסיפו עליו שתות מלבד הקרן ועולין מאתן וארבעין. [הערוך ערך אין א]. אל ישתכר יותר משתות — פי' בתשובות והקשה לכם אי באגר נטר לי אפי' פחות משתות חס ושלום, אלא מיד ליד, והכי אמר שמואל, המוכר חפץ לחבירו באמנה ואמר בכך וכך לוקחין, יש לו מן הדין ליהנות שתות ואין בו גזל ואונאה, והלכתא היא מדקא עבדי בה מעשה באתריה דרב יהודה דרמו מ"ח [כוזי] בדנא כמפורש בפ' המפקיד (ב"מ מ' ע"א), אבל מכר לו סתם ולא הודיעו בכמה לקחו — מותר ליקח ממנו כדי דמיו ומשפטו כמו ששנינו. [הערוך ערך שתות]. כי היכי דלא לימטי ליה פסידא. [הערוך ערך זיין א].

עושה אדם סאה, תרקב, שהוא חצי סאה, וחצי תרקב, קב, וחצי קב, ורובע קב, תומן שהוא שמינית הקב, ושיעורו ג' ביצים. וכן חצי תומן שהוא ביצה ומחצה, וכן עוכלא שהוא אחד מחמשה ברובע הקב. אבל לא יעשה מדה שלשני קבין שמא יתחלף בחצי תרקב שהוא קב ומחצה, שעשוין בני אדם לטעות הרביע במדות הגדולות. [פסקי ריא"ז].

ותניא בספרי (תצא פיסקא פ"ד) יכול לא יעשה אדם ליטרא רביע ליטרא סאה וחצי סאה תלמוד לומר גדולה (או) [ו]קטנה גדולה שמכשת את הקטנה. ומסקינן בפרק המוכר את הספינה (ב"ב צ' א') שטועין בני אדם ברובע, הילכך עושה אדם מדותיו סאה ותרקב, דהיינו חצי סאה, ורביע סאה וקב וחצי קב ורובע הקב ותומן, פירוש (רשב"ם) ג' ביצים

מדה המחזקת שמינית הקב, וחצי תומן, הם ביצה ומחצה, ועוכלא, וכמה היא עוכלא אחד מחמשה ברובע, דהיינו ביצה וחומש ביצה, כך הגירסא בתוספתא (ב"ב פ"ה ה"ד) ובפירוש ר"ת, אבל לא יעשה קביים שלא יתחלף ברובע הסאה שהוא קב ומחצה (רמב"ם גניבה פ"ז הל' ז'), ומקשה התלמוד אם כן לא יעשה חצי תומן ועוכלא, שהן אינם יתירין זה על זה כי אם חומש וחצי חומש והוא פחות מרביע וכל שכן שנוח לטעות בהן שהרי העוכלא ששה חומשין ואם היה חצי תומן יתר שני חומשין מעוכלא אז היה יתר רביע והוא אינו יתר אלא חומש וחצי חומש כל זה פירוש ר"ח ועיקר (ע"ש ברשב"ם ד"ה ועוכלא), ומתיר דבמדות קטנות בקיאיין בני אדם ולא יבאו לטעות. וכן במדות הלח עושה הין וחצי הין ורביעית ההין לוג וחצי לוג [ו]רביעית הלוג [ו]שמינית הלוג, דהיינו חצי ביצה ורביע ביצה, וחצי שמינית, כך הגירסא בתוספתא (רשב"ם ד"ה וחצי ע"ש), אבל בספרים שלנו (ב"ב צ' א') גורס ואחד משמונה בשמינית ומדה זו שמה קורטוב וכן היא בתוספתא שלפנינו, ואמר רבי חיים בהן אבי אמי שזאת הגירסא עיקר מדגרסינן בסוטה פרק קמא (ה' א') כל אדם שיש בו גסות הרוח עוכרתו קל וחומר מים ומה ים שיש בו כמה רביעיות הרוח עוכרתו אדם שאין בו אלא רביעית לא כל שכן פירוש רביעית דם, ואומר שם ותלמיד חכם צריך שיהא בו אחד משמונה בשמינית, ואם אין אנו גורסין כאן אחד משמונה בשמינית היכן מצא זה השיעור, ואומר אני שאין זה הוכחה שהרי זה השיעור במקום אחר בסוף תוספתא דתרומות (פ"י ה"ו) גבי תרומת מעשר והבאתיה במצות התרומה (עשין קל"ד) וכן במשנה בפרק בתרא דתרומות (מ"ח), ומ"מ שמענו שהיא מדה כדברי זקני, ולא אסרו לעשות רביעית ההין ושלישית ההין אע"פ שמתחלפין זה בזה הואיל והיו במקדש מימות משה רבינו (רמב"ם שם ע"ש).

ליטרא האמורה בכ"מ מלא שתי רביעיות [ועוכלא חצי רביעית]. ומנה האמורה בכ"מ מאה דינרין והדינר שש מעין והמעה משקל שש עשרה שעורות. והסלע ארבעה דינרין. והרביעית מחזקת מן המים או מן היין משקל שבעה עשר דינרין וחצי דינר בקרוב. נמצא הליטרא משקל ל"ה דינרין. והעוכלא משקל ט' דינרין פחות רביע. סאה האמורה בכ"מ ששה קבין. והקב ארבעה לוגין, והלוג ארבע רביעיות. לשון רבינו משה. יש מן הגדולים שכתב, כדרך שאמרו בשתופי מבואות כגרוגרת לכאור"א במועטין, ובמרוכין שתי סעודות, כן הדין בעירובי חצרות. וכן דעת הראב"ד וה"ר שלמה נראה [מדברי הר"ם] אפילו פת כאיסר מערב בה לכולם אם היה אחד מזכה לכולם, כמו שיתבאר. וזה נראה עיקר. יש מן הגדולים שכתב שמתתפין במבוי בפת ואפילו בפת פרוסה. לא יהא אלא פירות או שאר מיני אוכלין שמתתפין בהם. ויש מי שאמר שאין משתתפין בפת פרוסה משום איבה, כדרך שאמרו בעירוב. והראשון נראה עיקר הואיל ושיתוף יש לו

ועוכלא, וכמה הוא עוכלא אחד מחמשה ברובע וכו'. זה הקב כ"ד ביצה, חצי שנים עשר, רבעו ו', שמינית ג', חצי שמינית ביצה ומחצה, עוכלא ביצה וחומש ביצה. ובמשקל הווי, לפי מה שקדם איפה, ז' אלפים ור' זוז. סאה אלפים וארבע מאות זוז. קב, ד' מאות זוז. חצי קב מאתים זוז. ליטרא, גדרה הרי"ף ז"ל מאה זוז, והוא המנה גם כן, אם כן היא רביעית הקב. שמינית הקב, חמשים זוז. חצי שמינית הקב, כ"ה זוז. אוקיא של דמשק היא משקל חמשים דרהם, אם כן לחשבון זה הליטרא היא שלש אוקיא מדמשק בשוה. וחצי קב, ו' אוקיא. קב, י"ב אוקיא והוא ליטרא. סאה, ו' ליטרא. איפה, י"ח ליטרא, והכל מדמשק בזמננו זה. ואחר שידעת כמה קרט יש בדרהם, וידעת שהזוז הוא דרהם וחצי, תוכל להעריך הליטרא בכל מקום שתרצה. ובכל ארץ כנען מצרים וסוריא עושין בליטרא שלהם י"ב אוקיא, אבל מספר דרהמי האוקיא נהרא נהרא ופשטיה, וזה כי אוקיא ירושלים ולוד ושכם ס"ו דרהם ושני שלישי דרהם אחד, אוקיא בית שאן וטבריה ע"ה דרהם, אוקיא גלעד וארצו מאה דרהם, אוקיא בבל ומצרים שנים עשר דרהם וחצי. והככר, מאה ליטרא.

סוף מסכת בבא בתרא (קס"ו ב') אמר רב פפא פשיטא ספל מלמעלה וקפל מלמטה, הכל הולך אחר התחתון. בעי רב אמי קפל מלמעלה וספל מלמטה מאי, מי חיישין לזבוב או לא תיקו. פירש, ספל סאה, קפל קב ופלגא. פרס, לפי מקומו, פעם הוא חצי מנה, פעם שלשה ביצים, חציים ביצה ומחצה. ואמרין כל האוכלין מצטרפין לפסול [את הגויה] כבחצי פרס, וכדאיתא סוף מסכת מקוואות (פ"י מ"ז) ופרק בבל מערבין (עירובין כ"ט א'). **פרק כיצד מברכין (ברכות ל"ז ב')** כתב רש"י (ד"ה והוא) פרס ארבעה ביצים, שהאכילה שמונה. כתב ה"ב תורת הבית כמה שעור אכילת פרס יש אומרים ד' ביצים ויש אומרים שלשה ביצים, ולזה דעתי נוטה. וכן פרק כיצד משתתפין (עירובין פ"ג א') כמה שעור חצי פרס שתי ביצים חסר קימעא. ובתוספתא מסכת מקוואות פרק (ז') [ח'] (ה"ב) וכמה הוא חצי פרס שתי ביצים חסר קימעא דברי רבי יהודה, רבי יוסי אומר שתי ביצים צוחקות, רבי שיער שתי ביצים ועוד. הין מדה מחזקת אלף מאתים זוז, וכן היו במקדש, בזך, טני וזולתם. רביעית, כלומר רביעית לוג, ביצה ומחצה. וכן התם (ב"ב צ' א') במדת לח עושה הין וחצי הין ושלישית הין ורביעית הין, לוג וחצי לוג ורביעית ושמינית ואחד משמונה בשמינית וזהו קרטוב. פי', לוג ו' ביצים, חציו ג' ביצים, רביעיתו ביצה ומחצה, שמיניתו חצי ביצה ורביעית, ושמינית זה השמינית הוא הקרטוב. אם כן ברביעית יש י"ו קרטוב, ויהיה הקרטוב חצי שמינית הרביעית. [בפתור ופרח לרבינו אשתורי הפרחי פמ"ז].

ועוכלא וכמה עוכלא אחד מחמשה ברובע הקב. ובנוסחא אחרת מהתלמוד כתוב וכמה עוכלא אחד משמונה ברובע הקב, וכן כתב הר"ם כמו"ל בהלכותיו בפרק ראשון מהלכות עירובין [ה"ב] שהעוכלא חצי רביעית. ובמדת הלח עושה

שיעור אין לחוש לאיבה. ויש מי שאמר, לדעת המצריכים שיעור בעירובי חצירות, דין השתוף ודין העירוב שוין. ויראה לי, גם לדעתם אין חשש איבה [אלא] בבני חצר שעומדין כולן בחצר אחת. [הבתים – שערי עירובין שער ראשון].

פרק איזהו נשך (ב"מ ס' ב') חטים בדינר זהב הכור, וכן השער. ירושלמי (שם ה"א) א"ר אבא בר סימנא והוא השער היפה לעולם, פחות מכן ווי לזבונא יתר מכן ווי למזבנא. דינר זהב הוא כ"ה דינרי כסף, הכור ל' סאין, יצא כל סאה ה' מעין. סאה ביצה קמ"ד. חומר היא המדה היותר גדולה שבמדות בני ישראל, והיא מדה מכילה משקל ע"ב אלף זוז, אם כן שדה אחוזה זרע חומר שעורים נפדה בחמשים שקל כסף, ויהיה זה סלע ופנדיון לשנה אל מ"ח שנה, ושנה אחרונה היא בסלע לחוד. וזה נ' שקלים נ' סלעים, והם פדיון חומר שעורים שהם שלשים סאין, תן מן החמשים מ"ט למ"ט שנה, ישאר שקל, עשה ממנו פונדיונין יהיו מ"ח, תן עוד לכל שנה פנדיון ויהיו סלע ופנדיון לשנה, אלא שנה אחת לבד בסלע בלא פנדיון, וזה אע"פ שהפירות שוים כמה. לתך הוא חצי חומר, והיא מדה מכילה משקל ל"ו אלף זוז, וכמוהו היה פסכתר וכדאיתא מסכת תמיד פ"ה (מ"ה). וקיסטא דמוריסא דע"ז (ל"ד ב'), קורין לו קסט בערבי, בפתחות הקורף. ומשקלו אלף וג' מאות וחמשים דרהם. ואמרין פרק ערבי פסחים (פסחים ק"ט א') אמר רבי יצחק קיסטא דמוריסא דהות בצפורה הות לוגא למקדשא, ובה משערין רביעית לפסח. בת ואיפה. לאבן גנאח בשרשים, שתי מדות אלו הם שוות שנאמר (יחזקאל מ"ה י"א) איפה והבת תוכן אחד יהיה, אלא שהאיפה מדת היבש והבת מדת הלח. וכל אחת מהם עשירית החומר כמו שכתוב מעשר חומר הבת, ועשירית החומר האיפה. משקל מה שמודדין בכל אחת מהם שבעת אלפים ומאתים זוז. ומה שאמרו פרק מציאת האשה (כתובות ס"ח א') הבת נוטלת עישור נכסי, סימן לדבר מעשר החומר, הבת. **עומד, עשירית האיפה, והיא מדה מכילה ז' מאות ועשרים זוז.** עשרון הוא עומר. סאה שלישית האיפה. קב, ששית (האיפה) [הסאה]. לוג, רביעית קב, והוא ששה ביצים.

מסכת בריות פרק קמא (ה' ב') הרבה ניסים נעשו בשמן המשחה מתחלתו ועד סופו לא היה אלא י"ב לוג וכו'. וגבי נר חנוכה אמרין (שבת כ"א ב') עד דבליא רגלי דתרמודיא, כתב הר"מ ז"ל (פ"ד מחנוכה ה"ה) שהוא שעור חצי שעה אחר שקיעת החמה. אם כן לפי חשבון זה שעור מדת השמן הוא שמינית ביצה, שהרי אמרו (מנחות פ"ט א') חצי לוג שמן לגרות המנורה, והם דולקות מערב עד בקר דהיינו י"ב שעות. וחצי לוג הוא ג' ביצים, כל ד' שעות ביצה, כל שעה רובע ביצה. כל חצי שעה שמינית ביצה, וזה לכל פתילה. בור הוא החומר והוא ל' סאין. קפיזה הוא פחות מעשרון. בוז פפא הוא קבה בת תלתא קפיזי, וכדאיתא פרק המוכר את הספינה (ב"ב צ' ב'). עוד שם (פ"ט ב'), אבל עושה הוא סאה וחצי סאה תרקב וחצי תרקב קב וחצי קב ורובע ותומן וחצי תומן

ללוקח במדה הקטנה ונמצא שכבר הוסיפו בה אם תהיה התוספת יתר על שתות יבטל המקח לפיכך אין מוסיפין יותר על שתות כדי שיחזור באונאה ויקח התוספת ולא יבטל המקח. [חדושי הר"י מיגש].

ואין מוסיפין על המדות יותר משתות והמשתכר וכו'. כגון חנוני שקונה יין ופירות מן הסיטון הרבה ביחד כדי למכור מעט מעט, אל ישתכר יותר משתות. וכגון שלא הוקר השער ותקנת חכמים היא זו שלא ישתכר יותר משום אפקועי תרעא, שמביאין תבואה לכאן ומפני שיראו שיוסיפו על המדות יוקירו. ומשיכנס היוקר מייקרין יותר מכדי התוספת. אי הכי שתות נמי לא לעבד. משום האי טעמא גופיה. אלא משום הכי אין מוסיפין יותר משתות, משום דאותו מכר דהוי אונאה עכשיו, ואין שניהם יכולים לחזור בהן בשאין מוסיפין אלא שתות. ליהוי ביטול מקח. אם נוסף יותר משתות. ולא נכון לעשות תקנה שיתבטלו המכירות על ידה. והיכי דמי, כגון החמרים שרגילין להביא תבואה לכאן ליתן קב בה' דינרין, וכשהוסיפו על המדות שתות והם לא ידעו יתנו כמו כן מן החמשה קבין בחמשה דינרין, ונמצא דנתאנה שתות, דשית קבין יש בהני חמשה, ויחזיר לו האונאה, ויהיה המקח קיים. אבל אם הוסיפו עליו יותר משתות הוי מקח בטל. והאמר רבא כל דבר שבמדה וכו'. דלא הוי פסידא לתגרא. שיבא מעיר אחרת שאמרו שמשכר שתות, וכשלא הוסיפו כי אם שתות שהיה לו להרויח לא הפסיד מקרן שלו כלום, אבל אם יוסיפו יותר משתות אית ליה פסידא מן הקרן שלו. פסידא הוא דלא ליהוי וכו' אמר שמואל קרא אשכח ודרש. דלא פירש קרא ארווחא דתגרא של עשרים שקלים אלא עשרים וחמשה שקלים, חמשה עשר שקל, שלשת חשבונות הללו ביחד המנה יהיה לכם. דיש מנה של ט"ו סלעים ויש מנה שהוא כ' סלעים ויש שהוא כ"ה סלעים, ולכך נאמר שלשת המנים המנה של קודש יהיה לכם. [פירוש הר"א אב"ד בעל האשכול].

אמר שמואל אין מוסיפין על המדות יותר משתות ולא על המטבע יתר משתות והמשתכר אל ישתכר יותר משתות. מאי אין מוסיפין על המדות, אין מוסיפין עליהן לבטל את הראשונות ולעשותן גדולים ממה שהיו יתר משתות. ולא על המטבע יתר משתות, והמשתכר אל ישתכר יותר משתות. ומסתברא דהני מילי היכא דאיכא בי דינא דפרס להו לכלהו מוכרין לזבוני הכין, כי מעשה דרב יהודה בפרק המפקיד (ב"מ מ', א') גבי דנא דחמרא, אבל היכא דליכא ביה דינא דפרס להו לכולהו מוכרין לזבוני הכין אלא כל חד וחד מזבין כמה דיכיל, לא מיחייב האי לחודיה לזבוני בזול, דלכי שלמי פירי ידיה מזבני הנך אחריני ביוקר. ועוד דאיפשר דזאבין להו מיניה מאן דמזבין להו למחר ביוקר, ואפסודיה לדידיה בידים לא מפסדינן. [יד רמה].

אין מוסיפין על המדות כו'. אם באו אנשי העיר להוסיף על כל המדות בין גדולות בין קטנות לפי חשבון אחד מכור עד רביעית ולשכר מידות הראשונות דלא ליתי למיטעי אין

הין וחצי הין, שהן ששה לוגין, ורביעית הין שהוא שלשה לוגין. ועושה לוג, שהוא חלק משנים עשר בהין, וחצי לוג שהוא חלק מארבעה ועשרים בהין, ורביעית לוג שהוא חלק משמנה וארבעים בהין, ושמינית שהוא חלק מששה ותשעים בהין, ואחד משמנה בשמינית הלוג, והוא חלק מארבעה וששים בלוג, וזה הוא קרטוב, שהוא חלק מששה עשר ברביע, והוא פחות מעשירית בצה. ובגמרא מקשינן וליעבד נמי קביים שהן שליש סאה, דהא עושין שלישית הין. ופרקינן אתו לאיחלופי בתרקב. ומתמהינן, אלמא טאעו אינשי בתילתא אי טאעו אינשי בתילתא קב נמי לא ליעבד, דאתי לאחלופי בחצי תרקב שהוא רביע סאה. ופשטנן אלא קביים הינו טעמא דלא עבדינן, דלמא אתו לאיחלופי בחצי תרקב. תו מתמהינן אלמא טעו אינשי בריבעא, אי טעו אינשי ברבעא, תומן שהוא רביע הרובע שהוא חלק מששה עשר בקב, ועוכלא שהיא חצי רביע הרובע לא ליעבד, שכיון שהן מדות קטנות אע"פ שביניהם החצי שבתומן הוא רביעית, ועוכלא חצי רביעית יבואו להתחלף, ואיפשר שירמה בהם, כמו שאפשר לרמות בשמיני ליטרא במקום רביע ליטרא, שאמרנו לא יעשה שמיני ליטרא. ופשט רב פפא מדות קטנות בקיאי בהו אינשי, ולא טעו. [רבינו ישמעאל בן חבמון].

ובמדת הלח עושה אדם הין, וחצי הין, שלישית ההין, ורביעית ההין, לוג, וחצי לוג, רביעית, ושמינית הלוג, וחצי שמינית, וזה הוא קרטוב, אע"פ שראוי לטעות בין שלישית ההין לרביעית ההין, הואיל והיו במקדש למדת הנסכים עושין אותן במדינה. [פסקי ריא"ו].

תו אקשינן, אי במדות קטנות לא חיישת לפלגא משום דבקיאי בהו אינשי, מדות גדולות, שהן שלישית ההין, ורביעית ההין לא ליעבד, דכיון דריבעא איכא ביניהו וריבעא טעו ביה אינשי, כדאמרינן אמאי עבדינן להו. ופרקינן, כיון דהווי במקדש בימי משה לא גזרו בהו רבנן. ואקשינן, (ובמזרח) [ובמקדש] נמי נגזור. ופרקינן, כהנים זריזין הן, ולא אתו למטעא בין שלישית ההין לרביעית ההין. [רבינו ישמעאל בן חבמון].

אמר שמואל אין מוסיפין על מידות יתר משתות ולא על מטבע יתר משתות והמשתכר אל ישתכר יותר משתות. [בה"ג הלכ' בבא בתרא].

אמר שמואל אין מוסיפין על המדות יותר משתות ולא על המטבע יתר משתות מאי טעמא אילימא משום אפקועי תרעא פיר' שאם יוסיפו מדה הרבה נמצאת המדה שהיו מוכרין אותה בסלע מוכרין אותה עכשיו ביתר משום אותה התוספת. ופעמים שמוסיפין המוכרין בדמי המדה יתר מכדי אותה התוספת שיש בה. ויש לפרש משום אפקועי תרעא שאם יוסיפו במדה הרבה ימנעו בעלי בתים מלמכור מפני המדה שיש בה תוספת הרבה ואתו לאפקועי תרעא אי הכי שתות נמי לא לוסיף דילמא אתו לאפקועי תרעא אלא משום אונאה כי היכי דלא ליהוי ביטול מקח פיר' שאם יתן לו המוכר

אמ' שמואל אין מוסיפין על המדות. בני העיר שרצו להוסיף במידותיהן יתר משתות, שאם היה הקב מכיל חמשה רשאים הם לעשותו מכיל ששה, אבל יתר על שתות לא יעשו. ואמר' בגמרא מאי טעמא דאין מוסיפין יתר משתות, אי לימא משום אפקועי תרעא, שהרי כשישמעו המוכרים שנתוסף במדה יוסיפו בדמים, אפי' שתות לא יוסיפו, לפי שבאין להוסיף בדמים. ואלא משום הונאה, דלא ליהוי בטול מקח. כלומ', כדי שלא יחזור המוכר ויאמר ללוקח הילך מעותיך ותן לי פירותי, שהרי ביתר משתות בטל המקח, ומפני זה אין מוסיפין כי אם שתות בלבד. והא אמ' רבא כל דבר שבמדה ושבמשקל ושבמנין אפי' פחות מכדי אונאה חוזר, בין מוכר בין לוקח לעולם, ולוקח מחבירו הטעות שהטעהו. ולא תקנו שתות בלבד אלא כי היכי שלא יפסיד התגר, אלא יצא שכרו בהפסדו, דאמר' המשתכר אל ישתכר יתר משתות. פסידא הוא דלא בעינן למהוי ליה, ומשום הכי תקינו ליה שתות בלבד ריוחא לא בעינן להרויחו. זב(י)ן וזבין תגארא איקרי. כלומ', וכי הקונה ומוכר בלא ריוח תגר אינו נקרא תגר. ופשטינן דלא מהני טעמי הוא דאמ' שמואל אין מוסיפין על המדות יתר משתות. אלא שמואל קרא אשכח ביחזקאל [יחזקאל מ"ה י"ב] והשקל עשרים גרה עשרים שקלים חמשה ועשרים שקלים עשרה וחמשה שקל המנה יהיה לכם. נמצא לפי חשבון זה שהמנה ששים שקלים, שהרי עשרים שקלים וחמשה ועשרים שקלים, וחמשה עשר שקלים ששים שקלים, וכיון שכל שקל ארבעה דינרין הוא שהשקל הוא הסלע, נמצא שעולה חשבון הששים שקלים מאתים וארבעים דינרין. והעיקר בדינו שהמנה הוא מאה דינרין בלבד, דאמ' קרא המנה יהיה לכם. [רבינו ישמעאל בן חכמון].

החנוני הלוקח יינות שמנים וסלתות להשתכר בהן בשוק, אל ישתכר יתר משתות, ואין משתכרין פעמיים בבצים למכור אותם תגר אחד לתגר אחר, ומשתכרין בהן שניהן, וכן התגר הראשון לא ישתכר בהם פעמיים לעשות מן האחד שנים. [פסקי ריא"ז].

תנן בפרק בתרא דכתובות [ק"י ע"ב] נשא אשה בארץ ישראל [וגרשה בארץ ישראל] נותן לה ממעות ארץ ישראל נשא אשה בארץ ישראל וגרשה בקפוטקיא נותן לה ממעות ארץ ישראל נשא אשה בקפוטקיא וגרשה בארץ ישראל נותן לה ממעות ארץ ישראל רבן שמעון בן גמליאל אומר ממעות קפוטקיא. וקא הוו בה בגמרא הא גופא קשיא אמרת נשא אשה בארץ ישראל וגרשה בקפוטקיא נותן לה מעות ארץ ישראל אלמא בתר שעבודא אזלינן והדר תני נשא אשה בקפוטקיא וגרשה בארץ ישראל נותן לה מעות ארץ ישראל אלמא בתר גוביינא אזלינן ומתרצי אמר רב אבא מקולי כתובה שנו כאן. ותניא בברייתא בגמרא המוציא שטר חוב על חברו כתוב בבבל מגבהו ממעות בבל כתוב בארץ ישראל מגבהו ממעות ארץ ישראל כתוב כסף סתם מה שירצה לויה מגבהו מה שאין כן בכתובה ולאפוקי מדרבן שמעון בן

מגדילין כי אם שתות יתר שמה שהחזיק ה' ביצים יחזיק עתה ששה ובגמ' מפיק טעמ' מקרא ביחזקאל שאין מוסיפין על המדות ועל המטבע יותר משתות. והמשתכר. כגון חנוני שקונה יין ופירות מן הסיטון הרבה ביחד כדי למכור מעט מעט. אל ישתכר יותר מן השתות. וכגון שלא הוקר השער אבל אם לקח בשעת הגורן ועכשיו הוקיר השער ישתכר אפי' כפלים כפי שהשער הולך. ותקנת חכמים היא שלא ישתכר יותר. [פירוש רבינו יהודה אלמדארי מכת"י].

אמר שמואל אין מוסיפין על המידות יותר על שתות, ולא על המטבע יותר משתות, והמשתכר בפירות אל ישתכר יותר משתות. מאי טעמ' אין מוסיפין על המידות יתר משתות, אמר רב חסדא שמואל קרא אשכח ודרש, והשקל עשרים גרה עשרים שקלים, חמשה ועשרים שקלים, עשרה וחמשה שקל המנה יהיה לכם, מנה מאתן וארבעין זווי הוו, פי' ששים שקלים, אלא ש"מ מנה של קדש כפול הוה, וש"מ מוסיפין על המדות ואין מוסיפין יותר משתות, וש"מ שתותא מלכר, פי' מנה של קדש היה ס' [מנה] [שקל] ושל חול ל', ובאיזה מנה במנה של מדבר שהיה השקל עשרים גרה שיבואו לכל דינר חמש גרות, ומתרגמ' [שמות ל'] מעין, ובירוש' הוסיפו ואמרו שש מעה כסף דינר והוסיפו עליו שתות, ונמצאו עכשיו כ"ה שקלים דירושלים הם ל' שקלים דמדבר שהיו קטנים. [פסקי הרי"ד].

בני העיר שבאו להוסיף על המדות אין מוסיפין עליהן יותר משתות. וכן אם באו להוסיף על המטבע אין מוסיפין עליו יותר משתות, אבל אם באו לעשות מדה חדשה בפני עצמה שאין שם הראשונה עליה הרשות בידן. [פסקי ריא"ז].

מקום שנהגו למוד בדקה לא ימוד בגסה בגסה לא ימוד בדקה, למחוק לא יגדוש ויוסיף בדמים, וכן אם נהגו לגדוש לא ימחוק ויפחות לו מן הדמים אלא מודד הכל כמנהג המדינה (רמב"ם גניבה פ"ח ה"ט) כדתניא בספרי על עניין זה. בני מדינה שרצו להוסיף על המדות לא יוסיפו יתר על שתות שהמדה המחזקת עתה חמשה תחזיק ששה יתר על שתות לא יוסיפו (ע"פ לשון רמב"ם שם ה"ז ע"ש) ושם בפרק הספינה מפרש הטעם. [סמ"ג עשין סימן ע"ב].

אין מוסיפין על המדות וכו'. כלומר אם באו אנשי העיר להוסיף על המדות בין גדולות בין קטנות אינן רשאין להוסיף על המדות יותר משתות. ובגמרא סמך לה אקרא. והמשתכר. כגון חנוני שקונה יין ופירות מן הסיטון הרבה ביחד כדי למכור מעט מעט. אל ישתכר יותר משתות. כגון שלא הוקיר השער. ותקנת חכמים היא זו שלא ישתכר יותר משתות. [פירוש רבינו יצחק קרקושא].

בני מדינה שרצו להוסיף על המדות או על המשקולות לא יוסיפו יתר על שתות שאם היה הקב מכיל חמשה ועשו אותו מכיל ששה הרשות בידם. יתר על ששה לא יעשו. [ארחות חיים דין משקולות ומדות סימן ג'].
 חיים דין משקולות ומדות סימן ג'.